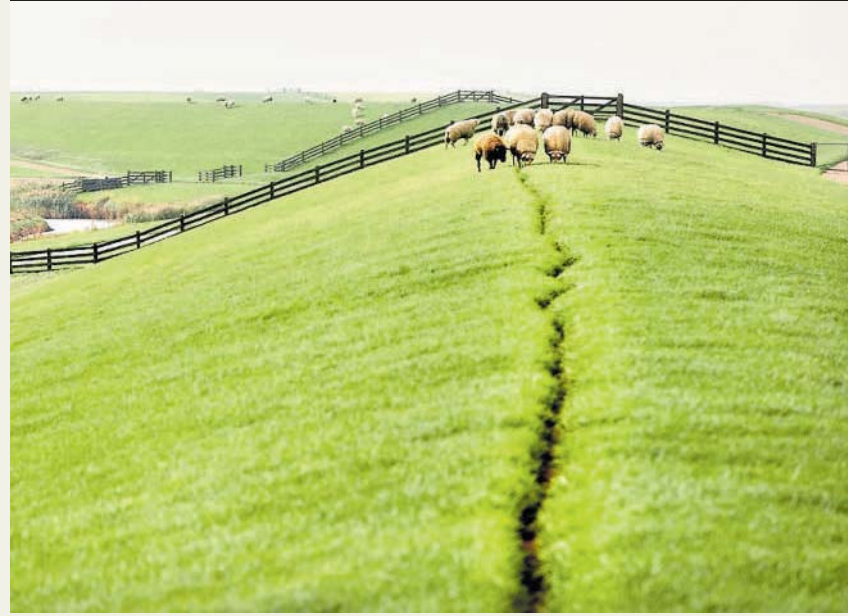

Linkerkolom, van bovenaf: een fietser op de Hegebuorren in Holwerd; een blik op het bouwland vanaf de zeedijk; kruinig perceel bij Blija. Rechterkolom, van bovenaf: schapen grazen op de dijk; kronkels in de Ketelvaart; gids Gerrit Herrema bovenop de dijk.

De kunst van het ploegen

Hoewel hij van zijn pensioen geniet is de docent van de landbouwschool in Gerrit Herrema nooit ver weg. Over klei: „Klei kan variëren van lichte, goed doorlatende zavelgrond tot zware, moeilijk doorlatende knipkleigrond. De eerste wordt in het algemeen voor de akkerbouw gebruikt, de laatste als blijvend grasland.” Over het ploegen: „Vroeger werden de percelen bouwland waarop met name aardappelen werden verbouwd ‘op akkers gelegd’: ongeveer 2 meter breed met aan weerskanten een greppel of voor. Aanvankelijk werden deze handmatig omgespit, later werden ze geploegd met een één-scharige rondgaande paardenploeg. Dat gebeurde elk jaar. Daarbij werd een begin gemaakt door de bestaande voor in twee keer (heen en terug) dicht te ploegen. Daarna werden in vier of vijf rondgangen vier of vijf ploegseden tegen de pas gevormde rug geploegd. Op deze wijze zijn de helften van twee bestaande akkers tot een nieuwe akker geploegd en zijn de nieuwe voren op het midden van beide oude akkers komen te liggen. Tegenwoordig werken volkstinders nog met teelt op akkertjes.”

Leesteken: kruinig perceel

Kruinige percelen zijn grasland- of akkerpercelen op kleigrond die ten behoeve van een betere afwatering zijn onderverdeeld in 5 tot 10 langgerekte delen (akkers of meten genaamd) van doorgaans 10-20 m breed die door middel van een bepaalde manier van ploegen een bolle ligging hebben gekregen. In het verleden hebben boeren met behulp van een zogenaamde moldbordploeg de toplaag van deze graslandpercelen van buiten naar binnen geploegd, waardoor één of meer langgerekte afgeronde bedden ontstonden met daartussen één of meer smalle greppels. Dit proces wordt ook wel het ‘rond leggen’ van percelen genoemd. Regenwater kon zo over de oppervlakte van deze kleigronden afvloeien naar de greppels en vervolgens ook naar de aangrenzende sloten. Als gevolg van moderne drainage technieken (ondergrondse drainagebuizen) zijn veel kruinige percelen in de afgelopen decennia opgeruimd.

Zie ook: www.leestekensvanhetlandschap.nl

Hoe zorgden door de eeuwen heen de boeren op kleigrond voor goede afwatering van hun land? Door zo te ploegen en met grond te schuiven dat het een bolle ligging kreeg. Gerrit Herrema vertelt over kruinige percelen – en hoe deze verdwenen.

Bij Gerrit Herrema (1941) ben je aan het goede adres als je iets wilt weten over de geschiedenis van de landbouw in Friesland. Ga maar na: boerenzoon, oud-docent aan de landbouwschool, vrijwilliger bij het Fries Landbouwmuseum en inmiddels erelid van Afron, de Friese vereniging voor landbouwhistorie. Kom maar met een onderwerp dus. Toch valt Herrema even stil als we hem bellen en vragen naar kruinige percelen. Dan: „Een lastig verhaal, maar kom gerust langs, we kunnen altijd eens kijken.”

Alsof het zo moet zijn. We treffen Herrema in zijn woonplaats Holwerd uitgeredend op de dag dat het KNMI code oranje heeft afgegeven. Het jaar is nog maar net begonnen of de eerste storm raast alweer over de Friese klei. Reden om binnen te blijven? Integendeel. Herrema is in zijn element. Dat valt te verklaren: zijn wieg stond in een boerderij bij Oosterbierum, aan de voet van de zeedijk. „Geboren op de rand van land en zee”, legt hij zijn innerlijk bloot. Met dit weer ging hij vroeger jatten, zoets raak je niet kwijt. Dus wanneer we op pad gaan rijdt hij eerst even naar de dijk bij de pier. Een aperitiefje.

Terug naar de hoofdmaaltijd, kruinige percelen. Wat was de reden dat Herrema aarzelde toen we hem vroegen? Simpel: kruinige percelen zijn nagenoeg uit het landschap verdwenen. Overbodig geworden door drainage en geëlimineerd door ruilverkaveling. Toch: er valt nog wel wat te zien, en zeker te vertellen. Herrema zet vanuit Holwerd koers richting Blija. Langs de doorgaande weg is een nieuw fietspad aangelegd. De naastgelegen pasgegraven sloot doorsnijdt de percelen in een strakke lijn. Het helpt om vast te stellen dat de percelen minder vlak zijn dan op het eerste oog lijkt. De laagste punten liggen in de hoeken.

„Een goede boer speelt met zijn land, vroeger nog meer dan tegenwoordig.” Herrema zet de auto aan de kant van de weg en wijst naar de rand van de verse sloot. „Zie je dat lichte verschil in kleur? Die bouwvoor van 20 tot 30 centimeter kan een boer verplaatsen met ploegen. Als hij het perceel zo ploegt dat de grond steeds iets verschoven wordt naar het midden, ontstaat een bolling in de akker. Die bolling en het graven van greppels zorgde eeuwenlang voor de afwatering van

de akkers. Denk aan hoogtevverschillen tot hooguit een meter.”

Maar dat maakt de akkers nog niet kruinig zoals we ze graag willen zien. Herrema: „Bij de ruilverkavelingen van Ferwerderadeel en Dongeradeel in de jaren zeventig en tachtig zijn de meeste kruinige akkers verdwenen. De percelen zijn groter gemaakt en nagenoeg vlak getrokken.” Wijzend naar de oranje plastic buizen die water druppelen in de sloot: „Drainage zorgt nu voor de afwatering.” Hij pakt een oude bodemkaart erbij. „Hierop staan ze nog als kruinig aangegeven, maar dat is verleden tijd.”

Zijn er dan helemaal geen kruinige akkers overgebleven? Herrema speurt al rijdend met zijn ogen langs de percelen. „Deze kan ervoor doorgaan”, hij wijst naar een klein perceel, inderdaad bolvormig, gelegen in een hoek tussen een woonhuis en een kruispunt. Zo zijn er nog een paar, telkens zo gelegen dat het kennelijk niet loonde om ze samen te voegen met andere percelen. Alsof hij praat over oude, dierbare vrienden: „Deze werden met rust gelaten.”

Herrema wil ook het land op. Dat kan aan de andere kant van Holwerd bij Ecolana, een vereniging van vier boerenbedrijven (twee akkerbouwbedrijven, een melkveehouderij en een schapenhouderij) die kennis, grond en machines deelt en duurzame landbouw nastreeft. Om het initiatief voor het voetlicht te brengen heeft Ecolana een wandeling uitgezet die vanuit Holwerd over de landerijen voert.

We treffen akkerbouwers Kees van der Bos en Jan Idsardi bij het sorteren van aardappels, een ideale bezigheid op een stormachtige dag. Of er kruinige percelen tussen hun akkers zitten? Jazeker, meldt Idsardi, en hij wil ze ook best even laten zien. Maar dan blijkt dat ook deze akkers de dans van de ruilverkaveling niet ontsprongen. Sloten werden gedempt, percelen groeiden, de hoogtevverschillen raakten uit beeld. Slechts een kruintje resteert van de oorspronkelijke bolling.

„Een lastig verhaal, die kruinige akkers, ik zei het van tevoren”, zegt Herrema bij terugkeer. „Toch tevreden over de middag?” Dat is alleen maar te beamen. Veel geleerd, ook veel gezien, maar net iets minder dan gehoopt.

Te voet doen we de route een paar dagen later, op een windstille dag. Een prachtige wandeling.

ROUTE

Lengte: 8 kilometer

Begaanbaarheid: houd rekening met enkele behoorlijk blubberige delen.

Let tijdens de tocht op de minimale doch aanwezige hoogtevverschillen. Deze ontbreken overigens in het jongere land van de polder tussen de N358 (thans slaperdijk) en de Nieuwe Zeedijk.

Honden mogen niet mee door de weilanden.

Start: Bij de Sint-Willibrorduskerk aan de Tsjerkestrjitte in Holwerd.

Loop in zuidelijke richting over Hegebuorren en vervolgens de Foarstrjitte.

Op Foarstrjitte LA, Waling Dykstrastrjitte.

De Waling Dykstrastrjitte gaat over in Stasjonswei, RD. Na Stasjonswei 25 LA, Elbasterwei.

Op driesprong RA, Elbasterwei vervolgen tot buiten het dorp.

Op driesprong RA, Elba en daarna na ongeveer 100 meter LA een schouwpad langs sloot, houd de sloot aan rechterhand.

Na ongeveer een kilometer bij kronkelige sloot LA (Tsjettelfeart/Ketelvaart, een oude zeeslenk)

Vlak voor u de verharde weg nadert RA, blijf de Tsjettelfeart volgen en houd het water rechts van u.

Via betonloopbrug over sloot en op fietspad langs grote weg RA.

Na ongeveer 100 meter bij woonhuis LA, de dijk/weg oversteken en door klaphekje (met infopaneel Ecolana) richting de zeedijk.

Bij zeedijk LA, wandel eventueel over de kruin van de dijk.

U passeert onder meer het monument voor de in 1943 omgekomen vliegeniers van de Royal Air Force.

Wandel over zeedijk tot de Grândyk (de weg tussen de veerboot en Holwerd) en sla LA.

Wandel naar eigen inzicht naar de kerk, de toren wijst u de weg.

Een uitgebreide beschrijving van wandeling, met de bijzonderheden die onderweg te zien zijn, is te vinden op www.ecolana.nl.

De Mijn Streek-reeks Leestekens van het Landschap komt tot stand in samenwerking met het Kenniscentrum Landschap van de Rijksuniversiteit Groningen. De website www.leestekensvanhetlandschap.nl is het platform voor informatie over landschapselementen in Nederland. Iedereen kan hierop zijn kennis delen.

